

Саяси психологияның негізгі тарихи кезеңдері

Бейсен Нұрбек

Саяси – психологиялық идеялар оның ресми түрде жеке дара ғылым саласы болып қалыптасқанға дейін кең қарастырыла бастады. Ежелгі Грецияның ораторлары алғаш рет түрлі ұлттар типіне біртұтас әсер ету механизмдерін аша бастады. Ежелгі Рим (Плутрах, Светоний) жеке билік етудің, оған келудің және билікке күресудің механизмдерін жүйелеп берді. Әсіресе билікті ұйымдастырудың саяси формаларын суреттеп берген Аристотельдің еңбектері саяси психология үшін үлкен қызмет атқарады. Ол кездері бұл ашылған жаңалықтардың барлығы жеке пайымдаулар деңгейіне қалып отырады.

Қайта өрлеу кезіндегі Н. Макиавеллидің «государь» еңбегі саяси ғылымның дамуында шешуші роль атқарады. Билік пен басқаруды ұйымдастыруда маңызды болып саналатын саяси ойындар, қарамағындағылардың психологиясын есепке алу, шиеленістерді шешу дағдылары сияқты саяси – психологиялық факторлары күрт өсті. Бұдан кейін Т. Гоббс, Дж. Локк, Ж. Ж. Руссо, әсіресе Ш. Л. Монтескьенің философиялық көзқарастары саяси психологияның негізгі бағыттарының қалыптасуына жол аша бастады.

Саяси – психологиялық идеялар тарихында, нақтырақ айтсақ. XIX және XX ғасырларда екі басты мектептердің идеялары басымдылық көрсетті. Біріншісі, социализмнің саяси – психологиясын талдаудың негізіндегі толпа мәселесін зерттеуші, режим мен идеологияны саяси талдаушы Г. Тард, Ш. Сигеле, Г. Лебонның зерттеулері. Екіншісі, З. Фрейдтің психоанализ теориясының идеялары. Оның басты идеясы жеке саяси лидерлердің психобиографиясын жасау әдәсі болып табылады. Психоанализдің өзіндік салдары Чикаголық ғылыми мектебі болды,

Ресейдегі саяси – психологиялық идеялардың дамуы әлемдік дамудан біршама артта қалып отырды. Бірақ саяси психологияның атқаратын міндеттерін сол кездегі ресейлік көркем әдебиет орындауға тырысты. А. С. Пушкин, Л. Н. Толстой, Ф. М. Достоевский өздерінің саяси – психологиялық бақылаулары мен пікірлерін осы тақырыптағы шығармаларында көрсетіп отырды. Сонымен қатар, саяси – психологиялық пайымдаулар В. О. Ключевский, В. М. Бехтерев (саяси әрекеттерді рефлекторлық – физиологиялық позициядан түсіндіру) еңбектерінде кездеседі.

XX ғасырдың екінші жартысында саяси психология өзінің ресми түрде жеке статусын алды : сәйкес корпоративті ұйымдар, университеттік курстар, периодикалық басылымдар мен монографиялар шыға бастады. Кәсіпқой саяси – психологтардың көмегіне сұраныстар туындай бастады.

Саяси психология – ол зерттеу бағыты, совет эпохасы білімаралық кезде, осылай пайда болған саясат пен әлеуметтік психология. Алғашында, батыс дәстүрлерінен отандық саяси күшінің «психология саясаты» дамыды, салыстыру әлеуметтік психология сияқты. Бірақта уақыт аралығында , ол біртіндеп негізгі статусты иемдене бастады.

Енді осындай тәсілмен, Отандық білімаралық «басқа жолмен бару» тәсілі алынған. «Саяси психологиясы» батыс «саяси психология» мен пайда болды. Ол марксистік ғылым болады деп айтылған. Бүгінде бұл тәсіл толық аяқталмаған. Сонымен де «саяси психология» термині әлі күнге дейін жан – жаққа тараған.

Бүгінгі күнде саяси психологиясы көбінде маргиналды статус сақтайды. Бір жағынан, эмпирикалық зерттеу потоғы бар, «саяси жағы» негізінде әлеуметтік психологиялық ғылымда жасалған. Ал енді басқа бір жағынан, эмпирикалық – методологиялық өзін - өзі тану «саяси психологиясы» саясат жүйесінде. Егерде, батыс саяси психология алғашында өзіндік ғылым деңгейіне үміттенсе, онда саяси психологиясы көп жылдарда саясат бағытына жақындайды.

Онтропологиялық сабағы саяси, әрине батыс саяси психологиямен байланысты. Олар ең алдымен ортақ білім объектісі – саясаттың психологиялық аспектілеріне, методологиялық күйіне тоқталады.

Эмпирикалық саяси психологиялық зерттеулерде бұл идеялар мәдени антропология, психоанализ және әлеуметтік бихевиоризм Дж. Мид және Ч. Кули енгізген. Қазіргі уақытта бұл бөлігінде саяси психологияның методологиялық негіз ретінде инстинктивизм фрейдизмнің адамды танудан енген.

Бұл идеялар саналы идентификация жеке тұлға өзінің саяси партиясымен және жалпы ирроционистикалық адам табиғатының көрінісі. Осы методологиялық постулаттар біркелкі қорытындылар береді.

Саяси зерттеу нұсқамаларына байланысты. Мысалы, психоанализ саяси психология тарихында Г. Лассуэль идеяларында шын берілген, солай радикалды құрылымда да «жаңа салдары» . Соңғысы, мұнда да саяси психология әрқашанда «не тапты, сол да керек болады» деген принциппен істейді.

Саяси психологияның қазіргі жағдайы – бұл біртіндеп дамып келе жатқан динамикалық жағдайы түрінде түсіндіруге болады. Саяси-психологиялық сипаттағы эмпирикалық материалдар Ресейде және Қазақстанда кеңінен жасақталып, олардың әлемдік ғылымға қосылу интеграциясы жоғарлап келеді.